

הַחֲצִצְרָה נְתִיבֵי־שָׁה

(ספור).

את הדברים שלטמה, שמעתי לפי אורה לסדר של מסח, אישיצבא יהודי מחילהמלואים, כבן ארבעים, שנקרא השנה למלחמה, ובליל ראשון של מסח נודמן עמי למסבה אחת. ואני מוכר בזה את דבריו כמו שהם, בלי פרטום.

I.

זאת לי הפעם השניה בחיי - כך פתח אישיצבא ואמר - שאני מסב לסדר אל שלחן זר. בפעם הראשונה עלתה לי כך בהיותי עוד נער קטן כבן תשע - הדבר אירע איסוא בקירוב לפני שלשים ושתים שנה-ואולם או „פסחוי עמי בבית זר גם כל בני ביתנו: אבי ואמי, אחי ואחיותי ואפילו משרתנו סטיופי. הא כיצד, שואלים אתם? מעשה שהיה כך היה:

אבי בא עם ביתו לטור בכפר קטן סמוך לעיירה יום אחד, בסך-הכל יום אחד, אהרי שנאסרה על היהודים הישיבה בכפרים. אלו הקדים לבוא שמה יום אחד, לא יצא מה שיצא, אבל הוא אחר יום אחד - וגורדינו נחתך. ולא שהיה עברין לתאבון או להכעיס, אלא אנוס היה לכך על-פי המשרה שנתנה לו שם באחד היעדות הקרובים, ומשום פרנסה אין משניחין לא בעבירה ולא ביסורים התלויים בה. שוטרי אותו הגליל נראו אמנם מתחלה כמהמירים, אבל בעיקר הדבר היו גם נהנים הנאה מרובה; סוף-סוף יפה להם יהודי אחד הדר באיסור מעשרה בהיתר, שזה עין פרי ואלה אילני סרק. ובאמת, לא היו ימים מועטים ובין שני הצדדים, כלומר, בין אבא בעל העבירה ובין השוטרים שומרי משמרת החוק, נקבעו „יחוסים נורמליים“: הוא וביתו דרו בכפר והם קבלו, כל יאחד לפי „כבודו“, את כסף הקם מדי חדש בחדש, מלבד מתנות ארעיות, כגון דמי יוס-טוב ומלוות קטנות שלא על מנת להחזיר, ומלבד כל מיני דורות ותקבנות, בין לימי אידיהם ובין לימי מועדינו ובין לכל ימיההולדת של הספנובי ושל אשתו ושל כל ילדיהם. בני אדם הללו, הרי יודעים אתם, אינם

מולזלים בשום מתנה: זוג ברבורים אבוסים, הכינת יין, בקבוק ייִש, מאה ביצים, כובע סוכר בנרתיקו הכחול, ליטרא מה, לשך טבק, תרמיל גבינה לחה, אוני המין - את הכל הם נוטלים. וכסה נקיי דעת הם! הסטנובו, למשל, מעולם לא תבע במה, אלא בקש. "וסי - היה אומר לאבא, כשהוא מניח כף יד כנדה על שכמו - צו נא, בבקשה, להביא לי מיערך עצים להסקה; החורף הרי ממשמש ובא או: אל נא תשכת, חביבי, לשלוח לי כאלף רעפים! הלא רואה אתה: בני צריך תשן."

והאורידיניק עקום-העין - זה דרך אחרת היתה לו: דבר שנתן בו את עינו העקומה, היה משבח. "איטא - היה אומר לאמי, כשהוא מביט בעינו העקומה אחרי תרנגולת שמנה מנקרת באשפה שבחצרנו - היכן מצאת תרנגולת משובחת זו? והיו בשוחים, שאחרי שבת כזה נמצאה אותה התרנגולת הנאה מוטלת כפותה על נבי השחת בעגלתו הכחולה של האורידיניק, ומתכן היה אותו האורידיניק לבוא לביתנו בימי שבתות ומועדים דוקא, ודוקא בשעת הסעודה. אך ישבו בני-הבית אל השלחן-וכנגד החלון מכהויץ צצו מיד מאליהם סוכו הצהוב ועגלתו הכחולה של האורידיניק, והאורידיניק עצמו בתוך העגלה. מה לעשות? מראים לאורה פנים יפות ומזמנים אותו לסעודה. הזמירות נדהות, הספר שאבא מעיין בו בין הבשיל לתבשיל נסגר ומתמנה אל הצד, והבל פי שכור נודף ומטמא את השלחן בשיחה תפלה, ומעמים גם בדברי קלמה, שמתויב אהה לקבלם כבדיחות נאות ולמלא עליהם סין שחוק של הנאה, בשעה שבשרך נעשה חדודים חדודים והיד נקמצת לאחוז בעורף אוטום ולהשליכו החוצה.

אכן ברוב הימים הסכינו לו בני הבית ולא היה חוששים לו עוד, ופעמים, לאחר ששלשל זה לגרנו מלוא הבקבוק ייִש ונתבשם כל צרכו, אף היה מצטרף עמנו לגנוני הזמירות, וכמובן, על פי דרכו, בעקמת פה ולוות שפתים, וכשהוא מטממן בתוך כך בעינים שתויות, מרושנות ושוחקות לבעלת-הבית ופושט דרך-אנב את ידו בשפחתו פרֶשָה, שקצה שמנה ומחושבת-פנים. רק מלמדנו לבדו, שהובא מן העיירה, לא יכול בשום פנים להסכין לו, כמו שלא הסכין גם לכלב הקשור בחצרנו לשלשלת. שניהם היו עליו תמיד כחדשים והטילו עליו אימה יתרה, אף-על-פי שהיה אבא מעלה מס מיוחד גם בשביל גלגלת נוספת זו של המלמד.

כך עברו עלינו בכפר המש שנים. בתוך אותו הזמן בנה לו שם אבא משלו, מעצי יער, בית קטן, ולחנכת הבית הזמן אליו גם את כל אכרי הכפר וערך להם שלחן טוהר. מאהורי הבית שההטחה וירדה במדרן גנתי-רק גדולה, שורעתה אבא. ברפת עמדו שלש פרות חולכות ובארוה - שני סוכים. בחצר היו מנקרים תרנגולים ובקרקרים אווים ואמרוחיהם. בשלולית שלפני החצר שכשנו בני-אחים וכמגרש

הקרוב רעו ענל וסח. וצל כדרך אנשי הכפר. הפרנסה היתה מצומצמת, החיים דלים, אבל היו בהם מעט שלווה ונחת.

כל ימות החול היה אבא שוהה ביער, ובערבי שבתות וימים טובים היה ההר בענלתו לביתו ומבלה יום או יומים במסבת אשתו וילדיו. הילדים היו שומרים עת בואו עלייד דרך היער בקוצר-רוח ובלבבות חרדים מניל. אך נשמע מרחוק, מקצה היער, הכלה סמוך לכפר, קול מצילות צמד סוכי - מיד התנערו כצפרים ורצו לקראת הענלה בתרועה ובעהלה: „אבא, אבא“ וזכרנע והנה כלם מטפסים ונופלים בחיק הענלה ומתרסקים על אבא. זה יושב על ברכיו, זה נתלה בצוארו וזה ממשמש בכיסו, לראות מה סתנה מוליך אבא שם. אפילו משרתנו הרכב, הוא הוא גם שומר היער, סמיים, בחר מנדל ובעל כתפים, אף הוא משתתף בשמחה, מבקע שניו הלבנות והמוצקות בחיוך של תענוג, וכדי להטות את הילדים יעורר שוטו בכל כח והסוסים ישאו את הענלה אל הבית ב„כערה“.

לא אמרתי לכם עוד, כי באותו כפר עצמו דר מכמה שנים, ובהיתר, עוד יתדי אחד, זליג שמו: ביתו שלו עמד בראש נבעה אחת בקצה הכפר ושלנו - בתחתיתה, ושני בתי יהודים אלה, בעמידתם הפרושה קצת משאר בתי הכפר ובשני קומתם, תואר נותיהם וחלוניהם, נראו כשכונה קמנה בפני עצמה. עד מהרה נדרסה בנבעה, סלסעלה למטה, רצועה דקה, שביל קטן, שנמתח בין הדשאים כפסקת הלובן בקדקוד שער, ושתי החצרות נקשרו על ידו קשר של קימא. סלמד אחד לילדי שני הבתים ומשפס אחד ליושביהם. כל אחת משתי בעלות-הבית יודעת מה שבקדרת חברתה, שולחות הן זו לזו מסטעמי תבשיליהן וממאסה תגוריהן. משאלת שכנה לחברתה קדרה, מרדה וגפה. נמנות ביחד על אגודת ירק, על קופה של ביצים ועל זוג של תרנגולים. בלילי החורף ובימי הקיץ הארוכים באה אשה לבית חברתה או לסמי שלה לשם שיחה במלה, להתליע קטניות, לטנן מרקחת, או לשם מרימת נוצה וסרינת פהמק בחבורה.

לא עברו ימי-שכנות מועטים - והקשר בין שני הבתים נאהוק. השכנים נהפכו למחותנים, אבא היה מטופל בבנים זכרים ונקבות, והבן הבכור שמואל כבר מלאו לו עשרים, ולענין עבודת הצבא „בעל זכות“ היה; ולעומתו זליג היה מטופל בנקבות וזכרים ובתו הבכורה ולדה הגיעה לפרקה. עמדו וכתבו „תנאים“ והנבילו את יום ההתונה. לא עמדה לו „זכות“ לחתן ונלקח לעבודת הצבא, ולתונת כל בני שני הבתים, נדחתה החתונה עד ערן ועדנים, כלומר, עד אחרי מלאת לו לחתן שנות עבודתו בצבא.

על דבר אחד היה אבא מצטער הרבה: על שאין „מנין“ קבוע בכפר, ושבת או יום-טוב בלי תעלה בצבור, היה אומר אבא, חצי טעמם נטול. כל נפשות הנכרים

בני המנין שבכפרנו לא היו אלא שבע. ארבע בכיתנו: אבא, שני אחי הגדולים והמלכה, ושלוש של בית זלינ. ומיום שיצא אחי לעבודת הצבא עמדו על שש. ולסיכך שמהה יתרה היתה לו לאבא, כשהזמין לו הקדוש-ברוך-הוא לשבת אורחים, אם מסוחרים העצים הבאים ליער או מסקידי היער הבריו, ואם מן היהודים הסחורים בכפרים, כגון רוכל, זנג וכדומה. במקרה כזה היה אבא שולח מבערב להודיע את פסה-איצי החלבן, יהודי פשוט חשוכי-בנים, שהיה דר יחידי עם אשהו העקרה ופרותיו ההולכות בחותו הבודדה שכאחד העמקים הקרובים, מהלך חזים שבת מן הכפר, וזה היה משכים ובא לביתנו בשבת בבוקר, הולך דרך גנות וקרפיות, כשהוא מעוטה מתחת לטרבל-שבתו במלית לבנה, כדי להצטרף לעשרה. לא שהיה זהיר כל כך בטלכול - רוב בני הכפרים הרי אינם מן המדקדקים במצוות המעשיות - אלא מכיון שמקימין חסלת שבת בצבור, הרי יש לעשות המצוה כתקונה בשעת הדחק, היו מצרפין למנין קטן והומש בידו, ומשהכסו המנינים, הביא אבא לביתו מן העיירה גם ספר-תורה מצנעת מתחת לפרוכת בארון קטן, והקציע לה בחדר-הלמוד זית מיוחדת, שהיתה מסלת עלינו הקצנים מאותה שעה בקדושתה הצנועה אימה מסתורית. קריאת התורה על-ידי מלמדנו בנטון המעמים בתוך העדה הקטנה, הכפרית, העמוסה שליתות ומזינת כמשקפים והומשים, היתה משרה על בוקר-השבת בבית נעים-תקדוש מיוחדת, שהרגישו בה, כמדומה, אפילו כלי הנחשת, הנוצצים במהרתם סכננד, מעל נכי השדה, ומחויכים לנו בזהרם חיוך רך וענג של שבת. ובחדר הסמוך, מאחורי הקיר, היתה עומדת באותה שעה אמי בשמלת-שבתה הנקיה ובמטפחת-משיה, סדורה העבה בידה, שפתיה רוחשות ועיניה מתמלאות דמעות גיל, שפירושן, בקירוב, כך: „אמנם נדחים אנו בכפר, שרויים בין הגויים, אבל אל הסד אלהים, אל רחום והנון. את עמו לא יוש ולא יעזוב, והוא נתן לנו ברהמיו את השבת והשכין בביתי את תורתו הקדושה והטהורה. לכבוד שבת כזאת, שהיה כה מנין לקריאה, היתה אמי מוכיפה מאתמול ששטידה יתרה, ואחר התפלה כבדה את המנין ביי"ש לקידוש ונדובשניות והמערכתם מכל מעדני השבת. היהודים שותים נמיעות נמיעות קטנות, כדרכם, ומברכים את אבא ואת אמא: „לחיים, יוסי, יהי רצון, שתהיינה ישועות ונחמות בישראל, ולחיים, איטא, יהי רצון שישוב אליך מהרה בנדך. ואמא נאנחת ועונה: „אמן, כן יהי רצון, רבוני-של-עולם.“

ופעמים שנפקד ביתנו גם בסעודת-רעים ובהלולא קטנה. בליל מוצאי שבת של חורף, שהלה בו זביחה של ענל או שחיטה של אוזים וסנן שוכנם, היה השוחט של העיירה הסמוכה, יהודי פקח לבוש נקיים תמיד, בעל אבנט רחב ובעל שיחה נאה, בא לביתנו באדרתו ובנרתיק הלפיו ומביא עמו עלינו ריה של יחדות העיירה וקצת התרוממות רוח. לכבוד המאורע של אותו הלילה היו מתכנשים ובאים לביהנו תיקף אחרי „הבדלה“ כל בני המנין: המחוחן ר' זלינ ואשתו ובניו, החלבן

ספח-איצי ואשתו העקרה ושנים שלשה ספקידי היער, שהוומנו לכאן על ידי אבא מערב שבת. יושבים מסביב למיחם רוחה על השלחן, שותים חמין ומייעים. אבא חליג משחקים ב"עוים חאבי" והמלמד עומד עליהם ומתגעגע, כלומד נמרא, ונתן עצות לשני הצדדים גם יחד. סקידי היער - רובם נחכנים ועליזי רוח - מבדחים את דעת הגשים. ספח-איצי החלבן אינו מוציא מקטרת האחורקא מפיו וממלא את הבית עשן ועפוש, ואחי הכבוד, היודע נגן, עומד ופורט על כנורו, "חסדיתי" או "וואלאכית".

אך הגה הובא השוחט הביתה, - ברוך הבא! שבוע טוב! - והכל מפנים לו מקום בראש השלחן. לאחר שהוא שותה בחסון שתיים שלש כוסות תה ומתחבט, יוצא הוא בכנסות מקוסלות בשרולים מוסשלים ובמאכלת נוצצת - מראה גולן - לבית המטבחים, כלומר, לרפת, לעשות שם מעשהו בעגל ובאחים הכפותים. כלבי החצר שומעים צריחות האחים הנכסטים ונעית העגל הנעקר והגם צובאים על הרפת ומצפים מתוך המיה של רוגזה וקוצר-רוח לחלקם בססולת הטבח, המושלכת לאשפה. בנמר השחיטה והבדיקה - השוחט שב הביתה ותוסס מקום בראש השלחן ומראהו כבראשונה, מראה יהודי שויב בעל צורה, בעל אבנט רחב ובעל-שיחה נאה, "העוים והזאבי" נעזבים, וכל הפיות פונים אליו. ר' גדי - כך שם השוחט - הרי זה יושב בידמולקתו הנקיה של סמוט, שמצה לבן ורחב מבהיק תחתיה, ומספר מעשיותיו. מעשה באליהו הנביא, זכור לטוב; ומעשה בבעל-שם-טוב, זכורנו לברכה; ושוב מעשה בהסבא מששולא, זכורנו יגן עלינו; ועוד מעשה באחד מליז צדיקים... הכל משתתקים ומשימים אזנם כאזרכסת. הרבר יושב בעינים עצומות, וקנו המדולדל בידו, מתגעגע כלומד נמרא ושומע בכונה גדולה, כשהוא מתאנח כל רגע מלבו אנתות של יראת-שמים. ספח-איצי מתעטף בענן מקטרתו וכובעו שמוט כלפי מעלה. סקידי היער, קלר-קלים אלו, הכבידו ראשם פתאם ואחת הגשים הצטנעות ממחרת להחביא קווצת מרדנית מתחת לספספתה. המיהם אף הוא מנמך קולו ומוזום בחשאי. הסו שיחתו של השוחט, שיחה ערבה, מתונה ומוטעמת, נכעת בנחת, זולפת מפיין-ספין מתוקות ובאה אל הלב כצרי וסם חיים. העולם, אם כן, אינו הסקר עדין; שומר-ישראל לא ינום, אבוא, ולא יישן...

ואחר-כך - סעודת "מלה מלכה", שתחלתה משקה-י"ש ומשרת פירות בצירוף גלדי שומן, קורקבנים וכבדים מרוסקים של האווים השחומים, אמצעיתה - שוב משקה בצירוף תחמיץ רוחה ומעלה הבל ולביבות ממולאות, וסופה - עוד הפעם משקה עם זמירות בטה ונגינות אחי בכנור וברקדים של התלהבות עד עלות השחר. החלבן ספח-איצי, זה היהודי השתקן בכל ימות השנה, יש שהיה יוצא בלילה כוח פתאם מנדרו ומניע עד לידי מדרגה עליונה של התלהבות. הולך היה ומרקד ומזמר עד כדי מרוף-הדעת, עד פלות-הנפש, ותוך כדי רקוד היה משליך מעלה קפוטתו,

פניו כלסיד אש, עיניו עצמות, כפיז פרושות ברחמים, והוא מרקד ושואג בקול: ישראל עם קדושים, הרי אני כפרה צפרנכם הקטנה! או בבכיה: „יהודים בני רחמים, הגיחו לי ואשקף על קדושהשם. חוסו עלי, עקדוני והעלוני על המוקד. הוי, הוי, לבי נשרף מאהבת ישראל... וכך היה מרקד ושואג וכוכה עד שהיה נופל על הדרגש כמת, ולמחר, בבוקר השכם, כשנתפכת, היה מתגנב זבא אל ביתו, חוזר אל פרתו ומעשה חלבו ואל מקטרתו ומשתתק שוב לזמן מרובה.

רוב ימי החגים היו עוברים עלינו בשמחה שלווה וצנועה, מסוכה בתנתיחשאיין. הפרישה מן הנוף היהודי, פרישה מאונס, מוהגשת בימים אלו לבני הכפרים ביותר, והלב מתמלא נענועים. החצי של „לכם“ מתקיים כהלכה: אכילה, שתיה, שינה, במלה, אבל החצי השני של „לה“ פגום. אין בית-המדרש, אין צבור יהודי ואין כל. ופעמים שאין אפילו מנין, מפני שהמלמד עולה לביתו בימים אלו, ואורח אף הוא אינו מצוי, כי מי גם עני שבנעניים יוצא מביתו בימי חג? וכשמהלקש מנין בקרשי – מה מעם, בעונותינו הרבים, יש בהקפה של ספר-תורה יחידי או נענועים של לולב בודד. סדר הבקורים לכבוד יום-טוב אף הוא איננו גדול ביותר וקורת-רוח מרובה אין בו. בית המחותן זליג ובית פסח-איצי מבקרים בבית אבא, בית פסח-איצי ובית אבא – בבית המחותן זליג, בית אבא ובית זליג – בבית פסח-איצי – וכל המחזור תם. יושבים בשעת הבקר איש בבית שכנו, מפצחים אנוני יער ורעוני דלועים, מספרים חדשות שנתישנו, מנקשים באצבעות על-גבי השלחן ומספקים עד כדי כאב הצדעים.

משיצא אחי הבכור לעבוד בצבא נוספה בכוס היגון החשאי של אמא טפה חדשה, שרשומה היה נכר ביותר בימי שכתות ומועדים. החבורה בבית נתמעטה, הבנור של אחי היה תלוי על הקיר אלם ונלמוד כל הימים. ומקומו של הבן הבכור, הפנוי בשורת הילדים מסביב לשלחן, נראית לאמא תמיד כחלל של שן אמצעית עקורה או של אצבע כרותה. כל פעם שהיתה מחלקת מנות התבשילין בין המסובים היתה נושאת עינים נונות אל המקום הפנוי ההוא וכובשת אנהתה, שלא לחלל שבת או יום-טוב. עם האכרים שבכפר הלך אבא בשלום ובמישור. מיום שבא לרות את היער ניספה פרנסה בכפר. הללו מן האכרים עובדים ביער, הללו מוציאים אל העיירה הקרובה עצי הסקה ובנין למכירה, והללו מוליכים עצים אל התחנה הקרובה של מסלת-הברזל. עצי בנין היו מצויים לאכרי הכפר כזול ובתשלומין לשעורים, ומתוך החורבות העקומות וצריפי העצר עלו מעט מעט בנינים טובים בעלי קומה: בית חדש, אסס, רפת, מכלא. שנים שלשה גני תבן נחלפו בשל רעפים ופרצות רבות בגרדות נסתמו. היו אמנם מקרים, שעצי הבנין באו ליד אחד האכרים במשיכה – כפר, שיער קרוב לו, איראפטר לאכרו בלא זה – אבל אבא לא היה ממצה, על-פי רוב, על ה„מושך“ את עומק-הדף, ופעמים אף עשה עצמו כמתעלם. סוף-סוף הרי בתוכם.

היה יושב, ובאסור, ויפה ליהודי השלום. אכרי חכמר כבודו על כך כבוד מרובה, ויש שהיו מביאים לפניו את חגרותיהם ומשפטיהם הקטנים. אבא ידע לדבר עמהם כלשונם ועל-פי דרכם: את האחד פיים, את השני הזכיה ובשלישי נער – וכל הצרדים יצאו מלפניו מרוצים. עם המכובדים שבהם היה בית אבא אף מהליף משלח-מנות בפורים: בית אבא שולח להם „אזני-המין” ולחמניות והם מחזירים הרנגולת חיה, ביצים, תרמיל פרנים. אחד מהם, וסילי, אכר סקה וברידעת, ידיר ישן לאבא, לא נמנע אף משלוח את בנו הקטן לחדר מלמדנו, כדי ללמדו שם בין שאר הילדים מעשה הכתב, – בכמר בן ארבעים בתי אכרים לא היה שום בית-ספר, כשם שלא נמצא בו גם בית-תפלה וכהן – ופישקא – כך שם הגוי הקטן – כמעט שנתייהר. יודע היה על-יפה הרבה פסוקי תפלה, חצי הקדושי ורוב פסורי החומש, ממה ששמע מפי חבריו היהודים או ממה שקלטה אזו שלא במתכון. ובתב היח רוסית באותיות עבריות בדרך מסורסת, משמאל לימין דוקא. בליל קלנדא היו באים שקצי הכמר ומופרים את זמירותיהם מאחורי חלונותינו, ואימנתנו הזקנה יברחה מוציאת להם מן הבית חלה לבנה, כיסנין ממולאים פולין וקטניות ומרוטות קטנות. בימי האביב היה אהי הבכור שמואל יוצא לחורשה הקרובה ומתקן שם, בין שני עצים, נדנדה, שהיו מתנגעים עליה כל ילדי הכמר, של הגוים והיהודים ביהר. ובימות החורף התקין להם מן-חלות, שהחליקו בהן הילדים מראש גבעת זליג לתחתיתה. בערבי הקיץ יש שהיו מתלקמים זאטוטי הכמר, בחורים ובתולות, מסביב לביתנו, אחי שמואל עומד אצל החלון ומנגן בכנור מבסנים והם יוצאים במחולות ורקודים מבחויץ. דרך אנב: אותה הזקנה יברחה אמנה בביתנו שלשה ילדים ודבקה בהם ובבית אבא בכל לכה. משפלת היתה בילדים באמונה: מאכילתם ומשקתם, מיצנתם ומעוררתם, מזחתם כאחת היהודיות על לבישת טלית-קטן, על כסוי הראש ועל אמירת „מדה אני, על תלמוד-תורה ויראת-שמים, ומרחיקתם בחרדה מתעורבת כלי בשר בכלי חלב. כשחלה אחד מהם היתה מביאה בסתר צלוהית „מים קדושים” ומזת עליו לרמואה.

הכל, כמדומה, עלה יפה. דרה לה בנתת משמחה קטנה יהודית באחד חכמרים הקטנים, ולטי איכסת לוז. אבל הנה בא השטן וקטרג, ובריגע אהר נהפך חכל לתרו וברו.

.II

השטן בא בשנה הששית לשבתנו בכמר. בעיר הסלך חיו חלופי משמרות: שר אחד ירד, או מת, ושר אחר עלה בטקומו – גבול דגליל נפתחה פתאום מרת-חילין.

חכמו נזרות ורבו גרושים. השמועות הרעות, שהגיעו בכל יום מן הכפרים מסביב, האילו בתוך בתי היהודים הבודדים, המשוקעים בכפרים, דאגה וחרדה. החיים היו תלויים מנגד והקנאה וצרות-העין גברו. כל אחד חרד לסת-לחמו והשד בחברו. אבא היה יורד פתאם, שלא בעונתו, מן היער לביתו בפנים וועמים, מתלחש שעה רבה עם אמא ועם המחותן ונוסע בתפוזן לעיר המתוו או לעיר הסלך, להמתיק שם, את הדינים. המחשבה בלכר על-דבר יציאה מן הכפר – היה בה כדי להקריש את הדם. בית אבא הרי כבר השריש בכפר זמן מועט לפני תנכורת הדינין התחיל אבא גם עוסק בבנין בית משרפות זפת, שהשקיע בו רוב ממונו המצומצם. ואולם השתדלותו של אבא, במקומות הראויים לא הצליחה, כנראה, ביותר, משום שאבא היה חוזר ממסעיו תמיד עוד סר זעף משהיה. המקידים ב„מקומות הראויים“ נעשו שוב פתאם מחמירים גדולים. שער ה„מס“ עלה שבעתים – ובסחון נמור, בכל זאת, אין. האוריאדניק אף הוא היה תוכף את בקוריו בביתנו, כמי ששוקד על המשמר אלא שהיה מתכוון עתה לבוא בלילות, כמתננב, ועינו הימנית, שנראתה עתה עוד עקומה משהיתה, נעשתה פתאם זרה וקרה, כמעט זעומה, חלבונה נתרחב ובאילו אינה סכרת בנו כלל. האכרים שבכפר אף הם נשתנו פתאם: מעין שחצנות נורקה בהם, שהצננות שלא היתה בהם קודם לכן. והרע מזה, שאין לך לילה בלא ננכת עצים מן היער. ויש מן האכרים שלא השתדלו אפילו להצניע את הנגבה, בדעתם, שיפה עתה לאבא השתיקה והעלמת העין. הגיע לידי כך, שאבר אהר, שאשקא ה„זאב“, „לקחן“ ידוע בכפר, הוא ושני בניו, נתפסו פעם בלילה על ידי שומר היער, משרחטו סטופי, בשעה שהטעינו אלה את ענלתם עצים נטובים. עמדו הנגבים על סטופי והכוהו מכת רצח – ואת העצים הוליכו לביתם. על המעשה הזה לא יכול עוד אבא, כמוכן, לעבור בשתיקה, ומסר את הנגבים לדין. ומאז הקים עליו אבא בכפר שונאים רבים מבית הנגבים וקרוביהם. אחד מקרובי הנגב, בבלר הכפר, שכור מפורסם, התחיל כותב בדרך קבע, אחת בשבוע, שטנה על אבא בנוסח השנור: „ליהוי ידוע, שהיהודי פלוני בן פלוני, היושב עם ביתו בכפרנו באסור, כנגד החוק המפורש, משחית במעשיו הרעים את רוח העדה ומביא נזק למדינתו. – והאכר הנגב היה מוליך את כתב השטנה בחיקו ומציאו למקום הראוי“. „המקומות הראויים“ היו מבהילים כל פעם אליהם את אבא לראיון, ובחזירתו מראיון כזה לביתו היה מראהו טראג. פעם אחת חוד ממקום שחזר – והגה מצמד הכוסים שבענלתו לא שב בלתי אם סוס יחידי. הסוס השני, היפה ביותר, נשאר ביד ממנה של „מקום ראוי“ אחד בתור „כופר“ והסוס הנשאר, שלא מצא לו אבא לפי שעה בן-זווג, חזר עם בעליו הביתה, בנפוי מזוהר, ומזם הענלה, היוצא מן האמצע, משורכב לו שלא כדרכו בצדו האחד. פני אבא התלחמו מעלכון, כאלו נלהוהו חצי וקנו וברתו לו חצי קסושתו

והרכב סטיופי כמעט שככה מענמת-נפש, וכשפתח את הסוס היחידי מן הענלה והבניסו לארוה קללהו קללות נמרצות, חרק עליו שניו, הכהו על פיו כאגרומו וכלה בו כל חמתו. ההסרון אמנם, נתמלא אהר כך: אבא החליף את סוסו היחידי, המוב גם הוא, בשנים רעים, - מה שנרם צער והרפת-לב לסטיופי - אבל המנוחה והנמחה לא שבו עוד. מבלי דעת מה ילד יום, משך אבא את ידו מבית משרפות הזפת לנמרי, ומלאכת הבנין שבהה באמצע. אבא היה אומר, שהנדבכים, העזובים בחורשה בין האילנות למלונת הזירים וענלים, באים אליו בכל לילה בחלום ובוכים לפניו...

ומדת הדין, שנסתחה על יהודי הכפרים מסביב, הלכה בינתים ונכרה. מתחלה היו פתרים ומנרשים, ואחרי כן נרשו בלא התראה. לא הועיל שום כוסר. בתי-אבות, שנבנו בעמל שנים, נחרבו על ידי פקודת-ההאם בשעה קלה. בחול הדרכים, המשוכות מן הכפרים לעיירות, היו זוחלות בכל יום ענלות-אכרים וממלטלי היהודים המשולחים בתוכן. ולמחרת היום היו אותם האכרים עצמם חוזרים לכפריהם ושוחקים על משבתי היהודים הנשארים, שלא פנעה בהם עדין מדת-הדין אימה חשכה נפלה על ביר אבא והלבבות נבאו רע.

ופעם אחת, ביום פנרא של נויים, כשהיה אבא בביתו, בא סטיופי פתאום אל הבית מבהל וספר, שאכרי הכפר יושבים עתה מסובים בבית המרזח, רובם סבואים. והנם מכינים איזה, ניירי לרעת אבא. ראשי המסיתים הם סאשקא ה"זאבי, הוא האכר הגנב, וקרובו הלבלה, ודברי ה"סניעורים בטלים בבקבוקי יין-השרף, שהמסיתים מכבדים בהם את ה"קהל". תוכן ה"נייר" הוא, לפי השמועה, השתדלות ה"קהל" לפני "המקום הראוי", להרחיק את הויד יוסי מן הכפר, ראשית, מפני שהוא דר באיסור, והשנית, משום שהוא "מויק". היו רנלים לדבר, שגם יד איזה יהודי באמצע: סמוך לאותו זמן קנה לו אחד היהודים גם הוא הלכת יער על גבול היער של אבא, ובין שני בעלי היערות נפלה תחרות, שהביאה פעמים גם לידי תנרה, כנהוג.

לא שהה אבא והלך מיד בעצמו לבית המרזח. בפניו, חשב אבא, לא יעזו. וכך היה. כניסת אבא פתאום לבית המרזח הביאה את המסיתים במבוכה. שנים שלשה מהם נשמטו ויצאו מן הבית והנשארים כבשו עיניהם בקרקע. אחד מהם נבהל ופשט ידו אל ה"נייר" העווב, כמטהר להצניעו, קדמהו אכר אחד, איש זקן וירא-שמים, ממכבדי אבא, וחטף את הנייר, ובהצליבו תחלה על לבו, קרע את הנייר לקרעים, קורע ואומר לאבא: ברך את אלהים, יוסי. אתה נצלת מצרה, ואנחנו מעבירה. צו להגיש ייש לעם. אבא צוה - וכרנע נהפך לב העם ורות אחרת היתה עמו. נחעזרה מדת היושר והבורת הסניעורים נצחה. מקצת מ"בעלי התשובה" - נהפך לבם כל כך אחרי שנים שלש כוסות, עד שהעידו ב"אלה ובשבעה" בעצמם, שחם כלבים

„בני כלבים, בני בניהם של כלבים עד עשרה דורות; ואחד, בבקש שליחה מאבא, בכה כביבר, השתטח על הקרקע וקרא: רמוס, יוסי, רמוס. ועוד אחד תוסף על לבו וצעק, שינן על יוסי „עד טפת הדם האחרונה, ואת ה„זאבי יהרג. הרג יהרג... בחזרת אבא לביתו הניע אליו קול צוחה מבית המרות. סתוך „תשובה באו, כנראה, חמסיתים ושכנגדם לידי מהלומות ויד אכר היתה בבלורית רעהו, כנהג.

הגייר נקרע הפעם, ואולם הסכנה לא חלפה כליל. העם שבכפר נחלק לשתי מחנות צוררות זו את זו כל הימים. לתניות ומריבות לא היו קץ, וכתבי שטנה הניעו אל ה„מקומות הראויים משני הצדדים. הסמטובי מבהיל אליו פעם צד זה ופעם אר שכנגדו, רוקע ברנל על שניהם ושואנ כארי: „לסיביר! בשלשלאות של כחל ו! ובאחד מימי החנוכה הבהיל אליו הסמטובי את אבא. הניח אבא בעגלת החורף זוג אחים שמנים, תקרובת של חנוכה לאשת הסמטובי, ומחר לבוא לקול הקריאה. בעלת הבית קבלה את התקרובת בסבר פנים יפות והסמטובי חכנים מיד את אבא הדר לפניו מהדר ואמר לו:

– בקש רחמים, יוסי. אני איני יכול עוד הצמיך. שונאיך חותרים תחתך. וכסלך גברה מרת הדין. חומרות, אזהרות. יהודי בכפר – תלילה וחלילה, בכל יראת וכל ימצא. מדקדקים שם עכשיו כחוט השערה.
– היתכן? – פען אבא – בגלל יום אחד
– בגלל יום אחד...

– ומה אעשה? – שאל אבא – אולי יש בכל זאת תחבולה?

הסמטובי פרש כפיו ושרבב שפתיו, כאומר: עשה מה שבכהך. אני – קצרה ידי. לא חזר עוד אבא לביתו – ורץ בעגלתו לעיר המהת. מעיר המהו רץ לעיר הסלך. וכך היה רץ ומתרוצץ, עד שחזר אחרי ימים לביתו רצון ומדוכא וכמעט בלא כלום. נמצאו לו אמנם שם בעלי עצה, אבל העצות היו סותרות ומבטלות זו את זו; היו גם שתדלנים שהבטיחוהו, אבל ההבטחות היו קלושות. אחד מהם, שיש לו, לפי דבריו, צדדים בתוך ה„מקומות הראויים, קבל אמנם על עצמו – בשכר הנוק, כמבין – לבוא בדברים עם אותם הצדדים, כדי, להתיר את אבא, כלומר, „להקדים את זמן ישיבתו בכפר יום אחד לפני צאת האסור. אבל לדברי רבים, אין בדבריו של זה כמש. רמאי מסורס הוא. אף על פי כן נתן לו אבא המיקדימה: מי יודע? אולי...

בכח „אולי זה, תלב אתו השתדלן את אבא כמשלוש חדשים, והענין מכלל „אולי לא יצא. בכל שבוע נחלו, צדדים חדשים שמעונים „פיוס ויד אבא ינעה מלפיים. באהר הימים הודיע אותו השתדלן, שלבטל הנורה אי אפשר; כבר כתובה וחתומה היא ומונחת במקום מלוני, אלא מה אפשר? לעכב, ודבר זה היא עולה

כך וכך. נתן אבא כך וכך ועכב; ואולם לא עברו ימים כועסים ושוב באה הודעה, שהגירה אחרי כל העטבים, זו בכל זאת, והוא מוזן עכוב שוב. נתן אבא שוב כך וכך ועכב שוב. וכך חזר הדבר חלילה: השתדלן עמד על המשמר ועכב בשתי ידים, והגירי זו. זוחל היה בלאט, רתיעה רתיעה, וכמוי מן העין. כנגב במהתרת, אבל זו, וכל עקירה והגחה שלו עלתה לאבא בדמים, והעיקר בעלבון כבוד וביסורי נפש שאין דוגמתם: חזרות לבטלה על פתחי ערכאות, דחיות בלך ושוב, מתן בסתה, בקשת רחמים, נגבת דעת, התרססות לפני זקני פקידים אכזרים, ערלי-לב וידועי-שכרון ולפני פרחי פקידים שחצנים ומופקרים, ועידות-סתר בכתי מרוח מזוהמים, משא ומתן של גבלה... ממסעות כאלה היה אבא חזר לביתו מחוסר כל פעם רביעית דם ושוכב אחר כך בכיתו בטטה שנים שלשה ימים... וכשירד מן המטה היה מתיחד בהדרו ומתהלך שם הנה והנה שעות רצופות. ופעם אחת, בין השמשות, מצאתיו עומד בוות לפני ארון-הקדש הקטן ובוכה בהשאי...

הרבה שערות לבנות בראשו ושדמושים חדשים במצחו הוסיפו לו הימים ההם. ראה אבא. ש, בדרך הטבעי לא תבוא הישועה, וצפה לרחמי שמים. מלהשתדל לא חדל - „וברכתך בכל אשר תעשהי כתיב - אבל בישועה נמורה לא האמין עוד. מתפלל היה בלבנו, שהפורענות לא תמהר, על כל פנים, לבוא, וכינתים, מי יודע, אולי... אולי יארע בינתים איזה נס, כגון מין מניפסס, או מלחמה או כדומה לזה סבת מדינה, שתשיח את יוסי הדר בקוויאובקה מן הלב.

בינתים באו ימי ניסן, ומאחי הבכור שמואל, העובר בתור מחצצר בלהקת הנוגנים של הצבא, הגיעה סתאם אגרת, מבשרת בשורה כפולה: „ראשית שהוא, שמואל, זכה, בגלל התכשרותו המיוחדת בגנינה, ל„סתפורת“, והשנית, שקבל מאת הרשות שלו חפשה לשבועים ובערב פסח יבוא הביתה הוא וחצוצרתו. אבא קרא את האגרת באזני כל בני הבית - ובבית היתה שמחה. הילדים מרקדים: „שמואל יבוא, את החצוצרה יביא! על פני אמי נפלה רנע קרן אורה ובעיניה נצנצו דמעות.

- אי אשה, למה תבכי? - אומר אבא ומוחה באצבע דמעת-סתר אף הוא - הרי סמן טוב. עתה תראי כי יושיענו אלהים...

- הלואי, רבוניש-ל-עולם, מי יתן. בוכות הילדים - עונה אמא וכובשת בכיתה בכל כחה, שלא לצער את אבא.

אהה, תפלת אבא ואמא לא נשמעה. הפורענות הקדימה לבוא, ובשעה שלא היינו טובנים לה כלל: בערב פסח.

III.

האורח נח מעט ואחר הוסיף לספר:

„אותו היום – ערב פסח שחל להיות בשבת היה, ובזכרוני נחרתו כל פרטיו. מן הבוקר זרחה השמש ולא חדלה, ושני בתי המחנות, זה שמתחת לגבעה זה שבראשה, היו סבהיקים ושוהקים זה לזה בלבנוניתם ההדשה ומתנדרים זה בפני זה באבנטם הכחול, הוא חוט הסקרא, הסובב את סתניהם, למטה מן החלונות, לכבוד יום טוב. מאהורי הבית עלו שירות הפועלות, שהשכימו היום ראשונה אל הגנה לעדרה; וכל שעה הוסיפה לה ערוגה חדשה, ערוגה שחורה ולחה. נבעת זליג העלתה בין לילה, אחרי הנשם, שער דק וירוק של נצני-משי רכים. ורצועת השביל המתחזה שם מלמעלה למטה הצהיכה סתאם בחדושה מבין המשי: כל הרצועה מראשה לכופה זרויה היתה חול רטוב וזהבהב. איש לא ראה מי זרה שם את החול, אבל הכל יודעים, כי יד הכלה עשתה זאת בסתר, בבקר השכם, ולכבוד החתן, העתיד לבוא היום. כמעט שהייתי חם על הרצועה המרובצת, שלא לפגמה בדריסה, קודם שתדרוך עליה רגלו שלו, של החתן. בשתי החצרות רבתה התכונה: הנעילו כלים, גדרו, קרצפו, שפשו – והקול הלך עד למרחוק. ספסלים ושלחנות נדונו ברותחים ובאבנים מלובנות והתענו תחת היד הרה והמנידת של הזקנה הצמוקה יבדוחה, גויה מיוהדת זו, שהיתה מדקדקת בעניני כשרות יותר מישראלית, ותחת היד הנסה והשמנה של השקצה המחוטטת מרשה. שתי המחנות עבדו היום, ונס העבידו את אחרים, בנכורה נדולה, כמעט במסירות-נפש, כאלו התהרו זו עם זו בזריותן. וכי קלה היא: היום יבוא שמואל, החתן, ולאחר שנתיים של עבודה בצבא.

עליכם לדעת, כי מיום שבאה אגרת אחי עמדו שתי המחנות במחלוקת: אמי טענה: שמואל אורח שלה הוא. ההורים – היתה אומרת – קודמים למחותנים. והמחותנת צוחה: „לא כיו שמואל חתן הוא, ומי זה ראה חתן, שלא ישהה פסח אחד בבית המחנה? נתערבו הנברים ופשרו: יחלקו. סדר ראשון – בבית הורים, ושני – בבית המחנות.

מחלוקת מעין זו נפלה היום גם בין ילדי חכמים: כל אחד מהם רצה ללכת עם סמיוסי בענלה אל התחנה הקרובה, לקבל שם את פני האורח, העתיד לבוא היום אחרי הצהרים ברכבת. סוף-סוף עלה כבוד זה בחלקי – ואני הייתי עומד ומצפה בעינים כלות ליציאת הענלה, העומדת זה כשעה רחוקה, מוצעת ומוכנת בכל, לפני שער החצר ואינה זזה בכל זאת ממקומה. מעוכבת היא לסמיוסי, שיושב עוד בחצר רכוב על גבי חמור של נגרים ומפצל ומעמד בקרדם את הסקלות הלבנים.

ידת הדשות של פסח, למנרפות וליתוכים. רוצה אני לסייע לסמיזמי בכל כחי ולקרב את הקץ, אבל אמי מושכתני כשם להפיפת הראש ולהלבשת לבנים. יראה היא, שלא אתמהמה בדרך ואכנס ליום טוב בגוף שאינו נקי.

שלא להפסיד זמן, מפקיר אני הפעם ברצון את ראשי לעריבת הרוחחים ולמסרק המנום ואת בשרי לכתנת המצוחצחת, הנוקשית, שמביאה עלי בצנתה הלבנה סמררת קלה, ובשעת הכשר, מנסה אני להשתרל בפני אמא, שתלבישני מיד – לא לכבודי, כמובן, אלא, לכבוד האורח – גם את חליפת שאר בנדי החדשים, את הכובע, המעיל והמכנסים, והעיקר – את הגעלים המנוהצים. רוצה אני להראות בפני שמואל בכל הדרי. אבל אמי דוחה את השתדלותי במענה נצחת, שהבנדים האלה יתלכלכו בדרך, ונח לי ולהם שאלבשם אחר-כך, בהזירת. על-כרחי אני מסתפק במעט ויוצא מיד מן הבית ביד רמה, משופר ומחודש למחצה, כשהבתנת הנוקשית מסכסכת עלי וכשאני מרניש כבר את חצי נועם ההג מסעפצ בעור בשרי ובעצמותי.

במרדור נתקלתי באחותי, היושבת כבר על שרפרף וכותשת מצה במכתשת ובעלי של עץ גדולים ממנה פי שנים; ואחותי השניה, כמעט תינוקת, מרקדת את הכתוש כנסה זעירה, יחן פסח עליה, אל תוך סדין לבן. על נבי ספרני ענול של נָפְרִים, הוא, דף המליהיה, היו מונחים כבר העופות הרטושים, הם וקורקבניהם הכהולים ואשכלות חלמוניהם, עם הברבור השסוע באמצע, וציהם האדמדם שותת. אחי האמצעי רסק מרור במנירת, מעקם סרצומו ומתעטש. אצל הפתח בחדר הבשול עמדה פרשה לבושה נקיים, מקושטת בסניר ובמטפחת לבנים, ככלה בקשוריה, כולה כשרה לפסח, פניה המחושטים הבהיקו, וסרקה בסכין פנימה, כשהיא פתוח קשקשים נוצצים, את עור בשרו של הג שמן ומסרפר, המוכן לקלחת הנהשת שבצדו. מחדר הבשול מבפנים עלה השאון הנעים של שחיקת סממנים ותכלין ושל האש המתלהבת בתנור המחודש וקדרות חדשות הלבני פנים. אבא הכין חרוסת. אמא טבלה בטמא שבהצר מחרחת ארוכה של כפות ומזלגות סמורשים. כלי העץ, הספסלים והאצטבאות, החבית והדלי הלבן, עמדו כבר, שמופים ומודחים, איש על כנו ומלאו את תפקידם. מתוך טמא שניה שבהצר עדין הבהבה השלהבת הקטנה של החמץ הנשרף ועשנה הקליל רַטַט באויר. ערב הפסח כבר נתן קולו וריחו בכל מקום. ואולם הפסח עצמו עודנו נעול במרקלין מבפנים, בחדר המיוחד לו, ואין אמא מנחת להכנס אליו. שם הוא יושב ספון, כמלך במסבו, סאהורי היריעה, ביקר כרים לבנים וכלי זכוכית מזהירים ומתלהש עם אליהו הגביא. רק כשאמא פותחת רנע אחד את הדלת לצרכה, יש שהוא מציג אלינו הילדים משם בעין אחת טובה, כרומז: רגני, ילדים.

כחצי שעה אחר בעור חמיץ משה סוף-סוף הענלה ממקומה ואני בתוכה. עתה ידעתי כי נוסע אני, ובעוד שעתים אראה, אפוא, אם ירצה השם, את בני אחי, אותו ואת הצוצרתו...

בנשות הענלה אל הדרך העולה לתחנה רדפו אחרי השינוני שירות הסועלות העוררות בנגה. הזאתי את ראשי לאהורי, לצד השכונה שלנו: שני הבתים הלבנים, העליון והתחתון, עומדים חטרים באבנטיהם הכהולים ומבימים אחרי. שניהם כאלו מזהירים: אל תתמהמהו בדרך. ערב ססח!

הדרך בין הכפר והתחנה, אף על פי שנימוחה קצת מגשם הלילה, ומקומות מקומות של טיט קלוש בה – רעה ביותר לא היתה, והסוסים רצו עליה כדרכם, ריצה מתונה. מן הכפר עד התחנה – המהלך בענלה שתי שעות, וכן להורה. אם לא יעכבנו דבר, נשוב אפוא עם האורה, לפי החשבון, כשתי שעות ומחצה, או כשלוש שעות לפני הערב, כלומר, בשעה שהכל בבית כבר יהא מוכן למסח. אני מצייר לעצמי עד כמה תרכה השמחה בשוב הענלה עם שמואל. כל בני שני הבתים יתאספו ויצאו לקבלת הפנים, וגם הכלה בתוכם...

הסוסים רצו בין שדות הרושים, רויץ וצלצל במצלותיהם; רוח קלה הבהבה על פני – ולבי טוב עלי מאד מאד. הן ערב המסח שכן על כל העולם. בין העבים הקטנים ברקיע נתפנו רוחים גדולים, שבילי תכלת הרשה, תכלת של פסח. באור הירק התנצחו זה עם זה גלים קטנים של חמימות מתוקה וצנה משיבת נפש, ושתייהן מופחות על פני ועל ערפי לסירוגין מפיות קלות. שלוליות שלוליות של מים קבועות בתוך השדות כמראות זכוכית, מהן חלקה, שתכלת הרקיע צופה משם במהרתה, ומהן מרששות רטט של צנה ונוצצות בקשקשי כסף וזהב, כעין הצלוחיות והכוסות של פסח. אפילו השירים המלוכלכים של צבורי השלג הקטנים, שבצבצו לפרקים מתוך אהת הפהתים, לא פגמו את המראה. בעיני היו כשירי חמיץ גוקשה שנתכוצו מבושה בחורי עפר.

הענלה רצה, ואנו נכנסים ויוצאים משדה לחורשה ומהורשה לשרה. בינתים אני מסדר לי בלבי את סדר הימים של המסח הבא. אכן גדולה תהי השמחה במעתני בפסח הזה. יום יום ושמתנו. ביום הראשון – יבאו המחותנים אלינו: יין, סיפוניות, קנובקאות, אנוזים ומשחק באנוזים. ביום השני – נבוא אנחנו לבית המחותנים, ושוב יין, סופוניות, קנובקאות, אנוזים ומשחק באנוזים. במוצאי יום טוב ראשון – יתאספו שוב הכל לביתנו. המחותנים יבאו. הכלה, ופסה-איצי ואשתו. הכל. שמואל ינגן בחצוצרה. הילדים ירקדו. ושוב יין וסופוניות וקנובקאות ואנוזים...

אודה ולא אבוש: יותר מששמחתי על אהי העתיד לבוא, שמחתי על החצוצרה שתבוא עמו, והיא היא שזרתני לצאת אל התחנה. מעודי לא ראיתי חצוצרת פנים

אל פנים. ידעתיה רק על פי צורתה בתמונה הסטוטורית בלבד, היא התמונה ששלח אלינו שמואל זמן מועט אחרי כניסתו ללהקת המנגנים ועתה היא תלויה בביתנו על הקיר סמוכה לכנור. מצויר הוא שם בבגדי השרד והחצוצרה בידו. אכן חפץ נאה ומשובח היא החצוצרה, ובעוד שעה קלה אוכה לראותה ואולי גם להשתמש בה. „אולי זה בלבד מלא את לבי שמחה בלי מצרים, ולא יכולתי להתאפק, שלא להסיחה מיד לסטיופי, היושב מלפני וערפו אלי:

– הנידה נא לי, סטיופי, – אומר אני אל הרכב – הראית חצוצרה מימיך?
– וכי מה? – הסב הוא אלי את פרצופו בתמיהה.

– אי אתה יודע? שמואל יביא עמו חצוצרה! החצוצרה ממש, של נחשת!...
הבשורה הזאת לא הרעישתו, כנראה, כלל וכלל. מפני שהפך מיד, בלי ענות יכר, את פניו אל הסוסים חזר לו כבתחלה, במנוחה שלמה. „מה יבין זה! – מבסלו אני בלבי – עם הדומה להמור! ומיד צרפתי אנרוף לאנרוף, דוגמת שסופרת, והתחלתי לתקוע ולהריע באויר העולם, כשאני מרקיז עצמי על מושבי למי קצב התרועה. כנגדנו באו כסה קרונות של אכרים, השבים מן התחנה; עברה עלינו גם כרכרה קלה, מצלצלת אף היא במצללות סוסיה, ושני מיני פקידים לבושי מדיהם בתוכה – ואני הייתי מריע והולך ואיני חושש. רק סטיופי לבדו ההויר כמה פעמים את ראשו לאחוריו והביט אחרי הפקידים הבטה לרעה עד העלמם מן העין, כאלו לבו הניד לו. שפניעת שני ה,מלאכים האלה אינה לטובה.

כשהגענו אל התחנה מצאנו שם את שמואל, כשהוא עומד כבר בבגדי הצבא על הרוכן של בית הנתיבות ומחכה לעגלתנו. כמה נתנשמו פניו! והיכן חתימת זכנו? קפצתי מן העגלה ורצתי לקראתו. שאילות שלום, נשיקות. סטיופי השקה את הסוסים והעביר אל העגלה את חפצי אחי. בקשתי בעיני בתוך החפצים את החצוצרה, ולא מצאתי בלתי אם ארגו אחד גם וכבר, ושני לו קמן ממנו ויסה, כעין נרתיק. הבינתי מיד, שהנרתיק הוא כלי מחויק ברכה, ובכל זאת. כדי לצאת מידי ספק. שאלתי עליו את אחי, מה הוא.

– זהו נרתיקה של הכלי – ענני אחי.

ידי, שמשמשה בנרתיק, נרתעה כמעט לאחוריה מפני שם הכבוד הזה: הכליו חפץ הייתי לבקש את אחי, שיראני את עצם הכלי מיד, ולא העזתי. נשאתי אליו את עיני בתהנונים. אחי כאלו הבין ללבי ואמר:
– עתה עלינו למחר הביתה. ערב פסח.

הדין עמו. עתה עלינו למחר הביתה. ערב פסח. ושלשתנו הודרנו ועלינו אל העגלה. הסוסים מהרו לרוץ בדרך שבאו מרוצה קלה ושמחה, רצים ומבשרים במצללותיהם: שמואל בא, שמואל באו שמואל נכנס מיד עם סטיופי בשיחה שאין

לה סוף על עסקי הכפר, זה שואל וזה משיב, ואני לבי לנרתיק ולמה שנתוכו. כמעט שנתיאשתי מלראות את גוף החצוצרה בדרך; סטורה ומסונרת היא בגרתיק, כאותו הפסח בטרקלין; אבל הקדוש-ברוך-הוא, לא רצה, כנראה, לקפח שכר נסיעתי, ובעוד כבדת ארץ לבוא אל הכפר, נתן בלב אחי מחשבה טובה, לכשר סרחוק בתרועת החצוצרה את דבר בואו. הוא אמר והוא עשה, וכרנע נפתח הניתיק, ובד אחי הבהיקה פתאם החצוצרה, כלילת נהשת נוצצת, מעשה חלילים חלילים, שבזרהרה הכתה כמעט את עיני בסגורים. בעוד רנע-ומתחת אצבעות אחי התחילו מבעבעים והזמים בנחת מעלות ומורדות של קולות זכים וצלולים. הכלי מההטא כתינוק. ופתאום והנה הרעים גרון הנחשת בכל גבורתו ועל פני מרחבי שדה, באויר הוך, התפיצין, מרשי אדיר ונסלא.

סטיופי הרעיש שוש - והסוסים העלו אבר וגמאו ארץ. המצללות והפעטונים שבצואריהם כאלו נתבלבלו רנע אחד ספני גבורת המרש ופוזינגס נתערבב, אבל מיד שבו לאיתנם ולצלצולם העליו והקצוב, ובכח חדש היו מבישרים ואומרים: שמואל בא, שמואל בא. האילנות שבצדי הדרכים רקדו לפנינו והרהיבו לנו דרך. השלוליות הצהילו כנגדנו פנים. הכל מריע ומבשר: שמואל בא, שמואל בא.

ובעוד הענלה שוטפת במרוצתה - והנה הכרכרה ושני הפקידים שבתוכה באה שוב כנגדנו. אותה הכרכרה ואותם הפקידים, שפנעו בנו תחלה, בהליכתנו לתהנה. פניעה כפולה זו - היתה בעיני כסמן רצ, שיש לחוש לו. החצוצרה רעדה ביד שמואל וכמו הועם זהרה פתאם, ושמואל מהר והזרידה להיק' הענלה וסוכך עליה בטעילו. הענלה והכרכרה עברו זו על פני זו כהפזון, והיושבים בשתייהן, כמו על פי נבואת-לב אחת, הפכו כלם כאחד את ראשם לאחוריהם והביטו אלה אחרי אלה הבטה חשדנית כמה רנעים...

בינתיים עברה ענלתנו ברעם עמום וקצר, שנקטע מיד, על נשר קטן, נטוי על פני הריץ, ונכנסה בתחום הכפר. במקום הזה קוינו למצוא אנשים משלנו יוצאים לקראתנו, כמו שהותנה עוד לפני הנסיעה, אבל לתמהוננו לא היה שם איש. אל הלב התגנבה דאנה. אחי תקע בהצוצרתו עוד תקיעה אחת אחרונה, בשפה רפה, והשיב את הכלי לנרתיקו. סטיופי עמד פתאום על רגליו, דפק את הסוסים בכל כח ויריצם ב,סערה. על פנינו הלפו בהפזון בזה אתר זה בתיאכרים בודדים במביא הכפר, הם וגדרותיהם הדחויים, ושקציהם היחפים והמלוכלכים. ששכשכו בשלוליות והתעוררו לקול המצללות והשוש ולמראה איש הצבא הנשוא בענלה.

והנה הבהיקו כנגדנו גם שני הבתים הלבנים שבראש הנבעה ושלמטה. לפני חצרנו נראית חבורה של אנשים ונשים עומדת. אין אלה כי אם מן הגאספים לכבוד האזרח. אבל מדוע אין איש מהם זו ללכת לקראתנו? הדבר כלו מוקשה.

ומפזיסי עודנו עומד על דוכנו קוממיות, בפישוקרנלים, ומצליף שוט ביד ימה. באויר התפוצין לרנעים קול השוט כשלפוחיות מתפקעות והענלה טסה וקרבה ברעיש וחסוון. הנה אני מכיר כבר את כל אהר מבני החבורה. בנייבית המחותן, הגדולים עם הקמנים, פסחאיצי, אשתו ועוד. הבנדים כלאים: תערוכת יום-טיב חול. מתנוססים כובעים, מטפחות ומנעלים חדשים. הנה גם הכלה שם. כלה לבנה. והנה גם זקן-הכפר בזקן-השום שלו ובאזורו האדום. עומד הוא שם מן הצד, מקלו בידו וציץ הנחשת על לבו. זה מה לו פה בשעה זו? ומבני ביתנו מדוע אין נראה שם איש?...

מקץ רגע, כשעמדה הענלה לפני שער ההצר ופני הנאספים נראו לנו מקרוב נפתר לנו הכל. באין אומר ודברים נפתר לנו הכל...

.IV

האורה השפיל קולו קצת והוסיף:

הפתרון היה אכזרי מאד, אכזרי מכדי העלות על לב נער קטן כמוני. הדבר הרי בא בפתע פתאם כל כך!
מי יכול לשער, כי בשעה שנשוב אני ואחי סן התחנה לבית אבא לא נמצא עוד שמה סאומה...

מי פלל, כי בתוך כדי ארבע או חמש שעות ששהינו בדרך, יבואו בני-אדם לבית אבא, ישעינו כלים ונפשות בקרונות ויאמרו להם: לכו אל אשר תלכו ואימתו? בעצם יום כזה!

כמה חדשים רצופים זחלה הנורה, זחלה בלאט, כפתן חרש, ועתה ברנע קטן על היסח הדעת, קסצח ממחבואה פתאם ונשכה! וכמה עזה וממארת היתה הנשיכה! הכרת פני הנאספים בעלי הכובעים והמטפחות החדשות, שקדמו את פנינו בשתיקה, הנידה לנו מיד את כל הבא על בית אבא. במראיהם המדוכא והקודר ונפניהם החמרמרים מבכי דמו יותר לחבורה של אנלים מלחבורה של קבלת פנים. וברדת אחי שמואל מעל הענלה ואני אחריו, נתקה פתאם מתוך החבורה ופרחה למעלה כחץ צוחה עזה, זעקת שובר בודדה, שנקטעה מיד כמו במנין חריף והשאירה אחריה חריץ עמוק באויר העולם ובלב. המחוחנת היא שצוחה כך, והיה בצוחה קמועה זו סעין פריחת נשמה מן הגוף. הילדים נעו בככיה והנברים הסבו פניהם הצדה ורפרפו בריסי עיניהם וסנטריהם.

העולם נטשטש עלי, והדברים שמכאן ואילך איני זוכרם אלא כמו שראיתים במראה עכורה, שברים שברים, למחצה, לשליש ולרביע.

אני ושמואל עומדים בחצר, ואיני יודע איזה הדרך נכנסנו לשם. טובעים ונעלים חדשים, בלי גופים באמצע, הולכים מאחורינו בשתיקה, כאלו צפים באויר. אחד, קרוב אלי, מדבר, ואני שומע כל מלה בפני עצמה, אבל איני רואה מי מדבר ואיני מבין מה ולמה הוא מדבר. מתוך הרפת הנעולה, שאיני רואה ממנה אלא את המנעול בלבד, בוקעת ועולה ונוקבת את המה נעית ענל מר צורה. למה הענל צורה? מתוך כותל הבית פורש ומרחף לקראתנו באויר עוד כובע חדש. למטה הימנו זקן, ושתי ידיים בשרוליהן פרושות לו מתחתיו. הידים בוכות כתינוק ואומרות: ראה, שמואל, מה עוללו לנו? – אבא? אם כן הוא עודנו פה?

והנה גם יבדחה. מתבוננת היא מרחוק בפני שמואל, מנענעת ראשה הקטן כנרנרת, ומיבבת בחשאי: החביב, הנחמד...

אני עומדים בבית מבפנים: חרבן ומהפכה. שלחן-הפסח, הקירות, החלונות – כולם נתערטלו. המטות ריקות. שנים, שלשה כסאות מוטלים הפוכים. מהפכה וחרבן.

ארוץ-הקודש הקטן בלבד נשאר עומד חבוי בפנתו כשעמד ופניו מכוסים בוילונג הנקי והחדש, שלא לראות את הבית בנוולו.

ובתוך ההפכה סובבת הזקנה יבדחה, סופקת כפיה ומיבבת הרש:
– באו הרשעים, באו. הטעינו בעגלות ושלהו... האם על הבנים...

היש צורך לספר גם פרטי הנירוש? הם פשוטים וקצרים עד מאד:
שני הפקידים, שליחים מיזחדים מעיר השלך – הם שקרנו בדרך פעמים – באו בצהרים פתאם, הביאו מן הכפר שלשה קרונות, ובלי טענות ומענות צוו להסעין את הכלים ואת הנסשות ולהוליכם אל אחת העיירות הקרובות. שום תחננים וכניות וועקות שבר לא הועילו. אמא והילדים הושבו עליכרחם בתוך הקרונות, ועמהם הכרים והכסות וצרור המצות ויתר כלי הנילה. אפילו מהבת הדגים וסיר הבשר חודרו מעל הכירה באמצע בשולם ונשתלחו עם בעליהם מן הכפר. עם הנולה הנלתה עוד הטיבה בשלש פרותינו, היא אם הענל הנשאר, שהילדים היו צריכים לחלבה. לאבא הותר בקושי להשאר לפי טעה, עד שישבו שני בניו הנשארים, כלומר: אני ושמואל, וענלתו מן התחנה, ובלבד שיעזבו אחר כך, הוא ובניו הנותרים, תיכף ומיד את הכפר. באותו יום ובאותה ענלה. זקן הכפר נצטוה צווי חמור לכלי לזוז משם עד שיתקיים החוק במלואו.
החוק נתקיים במלואו.

אבא מסר את ספר-התורה בארזנו הקטן למחותנו זלינ ואת ציורות המפתחות ביד הזקנה יבדוהה. שגשארה לשמור הבית, והתחיל מודרו ומורז אותי ואת שבואל לעלות אל הענלה. להשיג את אמא והילדים.

הגיעה שעת הפרודה האחרונה. האומנת הזקנה הצמידה ראשי ללבה אצתה בבכיה. מתוך החבורה פרצה יללת-נשים חדשה. המחוננת נתעלפה, והכלה כבשה פניה בכפות ידיה וכתפיה רעדו.

הענלה משה. שני הנברים הגדולים, המחוחן ופסחאיצי, לזוגו בדממה עד קצה הכפר, מקום שהחורשה מתחלת, ושבו. מאכרי הכפר לא בא ללוותנו איש, ואלה שראונו מרחוק, מהרו להתחבא בבתיהם. בעוד רנע נבלעה הענלה כולה בחורשה – והבל נשאר מאחרינו: שני הבתים הלבנים, הגבעה, המלויים, זקן הכפר בטקלו וציין-נחשתו, יבדוהה, – חם ונשלים הכפר!

מיטין הדרך, מבין העצים הרלולים ושרביטי ענפיהם, ננלטה קרחת ענלה, ובנין שלא נמנר הודקר מאמצעה. הוא בית מישרפות הופת, העזוב באמצע בנינו. נדבכי הלבנים הציצו עלינו מבין גזעי האילנות בשוממותם. נדמה לי, שהקיצו מתרדמה כבדה, תרדמה שלאחר יאוש, וכאלו הם קובלים בדממה: „יוסי, יוסי, למה עזבתנו?”

אצא הסב מהם פניו, שלא להסתכל בהם. פתאם והנה קול חלחול נשמע, חלחול וגדימת השאים...

אבא בזכה...

סטיזי דפק את הסוסים בזעף, כאלו נתכון להבליע במרוצתם ובקול מצלותיהם את ככי אבא ואנקתו, אבל הסוסים היו עיפים, הדרך אל העיריה מקולקלת והענלה התנהנה בכבדות.

ושוב הענלה עוכרת בין חורשות ושרות. המצלות משמיעות שוב את צלצולן הרק והקלוקל – אבל כמה עצב קולן הפעם!

עם ערוב היום נראו לנו סוף-סוף מרחוק שלשה הקרונות, המשרכים דרכם בבויץ, הם והמטלטלין והגפשות שבתוכם. מאחורי הקרון האחרון נמשכה פרה, קשורה במוסרה, שהחזירה כל פעם ראשה לאחוריה ונעיתה עלתה עד לשמים. באזני נעורה שוב נעית הענל הכלוא ברפת...

בעוד רנע השינה ענלתינו את השיירה של הקהנות.

האספר לכם על דבר פנישת אמא ובנה בדרך היאך היתה? – למעלה מכחי הוא, ומושב שאדלן על זה. אחרי אותה פנישה היתה האם מוטלת שעה ארוכה במתה. משוקעת בתוך צרורות הכרים והכסתות. בצדה ישכבה מקופלת אחותי הקטנה,

שנרדמה מתוך בכיה, ודמעתה על לחיה. אחותי השניה ואחי האמצעי ישבו ביתר שתי הקרונות - ופניהם אף הם חמרמרים סבכי.

עם שקיעת החמה הניעה השיירה לחורשה אחת הסמוכה לעיירה כמהלך חצי שעה. אמא נתעוררה סתאם, היטיבה המטפחת על ראשה, הוציאה חבילה קטנה מתוך אחד הצירות, צותה לעכב את הקרונות, וירדה.

- לאן? - שאלה אנא, כשראה אותה נוטה לצד תל שבחורשה, ועכב את ענלתו אף הוא.

- להדליק נרות - ענתה אמא.

איש לא התפלא. הרי שבת ופסח כאחד היום, והיא מימיה לא בטלה ברכת הנרות, אבל איש לא שער, כי בתוך כהלת הנוש לא תשכח מלהכין לה נרות, שמא יהטך לה בדרך.

אהי שמואל נחפו מיד אחריה, לסייע לה. הקרונות ומנהיניהם האכרים עמדו במקומם עמידה של יראת כבוד. בעוד רנע הזהיבו מעל התל שתי שלהבות קטנות. החורשה הסמויה נתפקחה פתאם, כאלו נקבעו בה שתי עינים חיות, והאילנות שבחורשה השתאו דומם על היהודית בעלת המטפחת, שעומרת בשעה זו בניניהם, פורשת כפיה על נרות וכוכיה ברממה.

מחר הדבר: עד כמה שהיתה ענומה ומשונה באותה שעה המסכה כלה, נדמה לי בכל זאת, כי בו ברנע שנצנצו בין האילנות שתי השלהבות הקטנות, מיד תפסה קדושה בחורשה, ובאחת מפנותיו האפלות, בהיכל מוצנע שם לפני ולפנים, נפתה שער קטן של רחמים, ומלאך טוב הוציא משם ראשו. שתי השלהבות היו בעיני כשהי נקדוה זהב של סוף-פסוק בשולי הרקיע: עד כאן הול, מכאן ואילך - שבת ויום-טוב. ענמת-הנפש שתקפה באותה שעה את כלנו, כאלו נתרככה ונתקרשה אף היא, ודומה שאפילו האכרים הרנישו ברבר, ואחרי ההדלקה, כשעקרו הם ובהמתם רגליהם ללכת, נראתה לי הליכתם בדרך היער ובתוך עלמת בין-השמשות כוהירה וחשאית מבראשונה, והייא, הייא שלהם כלפי בהמתם העיפה כיוצא מפיהם מנומך, וברחמים, כאלו ינון הרנע שפך עליהם מרוחו והכניע לבנם וקולם סתאם.

אמא לא אבתה עוד, אחרי ברכת הנרות, לשוב אל הקרון, אלא הלכה רגלי בצדי הדרך, ושמואל ואנא הלכו על ידה ברממה מזה ומזה. הילדים שבקרונות עברו בעצת אנא לענלהנו, וסטייפי צוה להריצם אל העיירה הקרובה לפני בוא הקרונות שמה. עד מהרה נשארו מאחרינו הקרונות, הכבואות שבצדם, החורשה. הסבותי עוד הפעם את עיני כלפי התל שבחורשה: שתי השלהבות נצנצו לי עוד משם רנע אחד קטן, ומיד נעלכו. ככוי! - אמרתי בחרדה, ונפשי ענמה מאד

להורשה שנכסית שוב וחורה לאפלתה. שער הרחמים שנפתח רגע נסגר שוב, המלאך הסוב השיב ראשו, והכל נאלם מסביב.

בינתים יצאה הענלה מן החורשה – ופרצוף הירח, שצץ פתאם כנגדנו מן הארץ, הביט עלינו בתמיהה רבה, מלוא רוחב פרצופו, כשואל: מי הם אלה הגוסעים כאן בשעה זו?

הצממנו ארבעתנו בחיק הענלה וישבנו מחרישים. שממה עלינו נפשנו. צנה עלטה, כאב לב ובשת-פנים. איכה נבואה אל העיירה בשעה זו?

והעיירה הגה היא הולכת וקרבה לעומתנו בחפזון. קורצת היא לנו מרחוק מתוך עלסת הערב כשביכי אור רבים, שביכי חג, שמרמזים על הדר בתים והדרים כליל זהר וטהר, על שלהנות לבני מסות, עמוסי כל טוב וברכה, על כרייהסבה מצוהצחים, על יין מתאדם בכלי זכוכית יקרה, על כפות ומולנות נוצצים, על בנדי הכודות ותכשיטים, על רהבות-לב ומאור פנים...

מכל יהודי העולם אפשר אנחנו בלבד נמצאים בשעה זו בדרך. נשאתי עיני לשמים. אף הם עטו הלילה את כל תכלתם ושתו עליהם את כל עדים: כוכביהם הגדולים, הקטנים, קטני-הקטנים... זעיר פה וזעיר שם מתקעים עליהם שרשרות שרשרות כסף של רידי עבים קלות, עבי בלימה, שנראים בקלותם ובזכותם כעין לווית פאר לתכלת-ההג הגהדרה. והנה הם מנביהים את קצרת הכסף, את הירח, מעבירים מעליה בזהירות את המפה הזכה, את רדיד העב הקלה, ומראים אותה בכל מלואה ותפארתה.

ינון חשאי זלף עם אור הלבנה ומלא את הלב המית נכאים. ברוך מתנק ובעינים דמעות. ופתאם והנה ידענו את כל הבא עלינו – והדמעות זנקו. מתחלה בנינו בחשאי, כל אחד לגפשו, ואחרי כן בקול ובחכורה, ארבעתנו יחד. אנו בוכים והענלה רצה, רצה...

וכשהגענו לעיירה כבר עמד הירח באמצע הרקיע. על פי רצון אחינו משה. עברה הענלה לפנינו ואנחנו ירדנו והלכנו רגלי בצדי הדרכים ודרך טבואות אפלים, מתכונים להכליע את עצמנו, כמתגנבים, בצללי נדרות ובתים, שלא להראוה יותר מדי. וההירות היתה, באמת, יתרה, מפני שהרחובות היו באותה שעה ריקים כולם מאדם; העם לא יצא עדיין מבתי הכנסת. ובכל הדרך, עד האכסניה היהודה שבעיירה זו, שהלכנו עתה לשם בהוראת אבינו, לא פנע בנו אדם.

בעוד רבע שעה הגיעו לאותה אכסניה גם הקרונות וההולכים עמהם... בעת ההיא, יצא העם מבית-הכנסת, ויהודים מלובשים בנדי יום טוב, שעברו במקום ההוא, ראו לתסהוגם שלשה קרונות מעונים ממלמלין הוגים לפני שער האכסניה של משה-אהרן, ופאחד מהם פרורי-מצה נשפכים וגופלים ארצה לאור הירח...

וכלילה התיא - סיים המספר את דבריו - הסבותי ראשונה, ניהד עם כל בני בית אבא, לסדר של פסח על שלחן זה, על שלחנו של ר' משה-אהרן בעל האכסניה, זכור לטוב. האיש הטוב הוא החזיק בכלנו ולא נתן אותנו להתסור. ולא עוד אלא שנתכון לעשות נחת-רחם לאבא ואבא וכבר אותי, בנס הקפן, בארבע הקושיות. - וההצוצרה? - שאל פהאם מבין המסובים נער קטן, שלא הרגיש בו אדם תחלה.

כל המטיבים נתנו פניהם בנער - ונתאדם. והאורח נחך וענה: - ההצוצרה? מקץ שבועים, במלאת ימי ההופש, חזר עמה אחי לעבודה הצבא, ואני לא זכיתי עוד בפעם ההיא לשכוע את קולה יותר, מונחת היתה כל אותם הימים בנרתיקה תחת אחת המזות של האכסניה, מקום שהושלכה לשם עם יתר החסצים, ולא העיזה לצאת משם ולהשמיע קול. היא נתבישה.

